

Popekonomi – den dystra vetenskapens omslagsflicka

BOKANMÄLAN

En nationalekonom saknar helt de kunskaper som krävs för att tillverka en cappuccino, proklamerar Tim Harford i sin bok *The Undercover Economist*. Men han vet något mycket viktigare: Att han inte är ensam. Vem, undrar Harford, har resurserna och kunskapen att plantera, så och rosta kaffeböner; att föda upp och mjölka kor; att hetta upp och kyla ner lera (format till något som förhoppningsvis liknar en kaffekopp – och glöm för guds skull inte att bygga den där keramiska ugnen!); att senare bryta malm, förädla stål och formpressa plast för att slutligen konstruera en kaffemaskin? Ingen. En simpel cappuccino är ingen enskild individs produkt. Den är resultatet av en episk lagansträngning som involverar tio- eller kanske hundratusentals individer. Men det är en ansträngning utförd av ett lag utan kapten. Ett kaotiskt myller av producenter som, helt utan en omtanke över ditt väl, ser till att du får din fäbless för italiensk kaffe tillfredställd vid precis rätt tidpunkt, på rätt plats, och ja, till rätt pris. Men där den oinvidge ser kaos och myller, så ser *the undercover economist* komplexa men ändå tydliga mönster. En spontan ordning. Nationalekonomi, deklarerar Harford stolt, handlar om vår förståelse för denna ordning.

Det är svårt att inte bli hänförd av Harfords entusiasmerande inledning. Men originalitet kan man tyvärr inte tillskriva den. I den numera klassiska essän *I, Pencil* illustrerar Leonard Read samma hisnande intrikata nätverk av aktörer, spel och intriger med hjälp utav en vanlig blyertspenna. Skillnaden är hårfin och

plagieringen är uppenbar. Men popekonomin gör sällan anspråk på originalitet och det vore orättvist att bedöma en genre utifrån egenskaper den aldrig påstått sig leva upp till. I stället är det stilistik, underhållning och pedagogik som utgör huvudnumret. Och här tycker jag att Harford med flera oftast når målet med god marginal. Med hjälp av den franska vårsolen och något uppfriskande – och ibland stärkande – att dricka har jag under ett par veckors tid haft nöjet att läsa Harfords, Charles Wheelans och Steven Landsburgs bestsellers (*Naked Economics* samt *The Armchair Economist*). Och det är faktiskt ett nöje. Språket är rappt och spänstigt. Anekdoterna är många och intressanta. Och ekvationerna lyser med sin frånvaro.

Wheelan, som har en bakgrund som journalist för tidskriften *The Economist*, för analysen och argumenten framåt som en verbal bulldozer. Meningarna är amerikanskt korta ("Money talks.") och ibland uppfriskande provocerande ("Poverty is a bitch."). En genomgång av finanspolitikens inverkan på räntan kan snabbt avbrytas för en kort passus om marginalkostnader och komparativa fördelar. Man får nästan känslan av att han har satt sig ner med en stor kanna kaffe och skrivit boken i ett ursinnigt tempo. Men det fungerar! Den tillsynes ofokuserade ombytligheten är en del av en större helhet. Wheelan vet vart han ska och han vet hur man tar sig dit. *Naked Economics* är en poppig version av Nationalekonomi A, med en viss betoning på makroekonomi. Den saknar dock de där provocerande argumenten och ögonbrynshöjande anekdoterna som nånstans blivit genrens signum. Som underhållning tappar den därför aningen i värde, men pedagogiskt och stilistiskt är det en fullpoängare.

Vår spanande nationalekonom skiljer sig lite här. Harford lyckas inte täcka lika stora områden som Wheelan och

Tim Harford: *The Undercover Economist*, Little, Brown, 2011 (andra upplagan), 384 sidor, ISBN: 978-03-49119-85-4.

Steven Landsburg: *The Armchair Economist: Economics and Everyday Life*, The Free Press, 1993, 256 sidor, ISBN: 978-00-29177-76-1.

Charles Wheelan: *Naked Economics – Undressing the Dismal Science*, W.W. Norton & Company Ltd, 2010 (andra upplagan), 288 sidor, ISBN: 978-03-93049-82-4.

språket saknar samma självsäkerhet. Struktur får ersätta sluggeranalys och vardagliga, kuriösa, observationer skänker i stället boken liv. Men missförstå mig inte; Harford besitter en imponerande kvickhet och språkligt når boken riktigt långt. Det är en styrka. Men Harfords briljans ligger snarare i hans fantastiska egenskap att smidigt väva samman allvarliga, ibland tråkiga och känsliga ämnen med lättsamma men ändå informativa anekdoter. Känslan av cynism och krasshet som lätt infinnes sig när exempelvis moralisk risk och sjukförsäkringar diskuteras avdramatiseras enkelt av Harfords insiktstikfulla anekdoter. Staden Vernon, Florida, var under 1950-talet mer känd som "Nub City" eftersom nästan tio procent av befolkningen saknade minst en kroppsdel. Tragiskt givetvis, men ibland hade de olycksdrabbade också ett visst mått av tur. En man som förlorade sin fot i en olycka råkade lyckligtvis bära med sig ett tryckförband. Ersättningen från hans tolv (!) försäkringsbolag – som uppgick till tiotals miljoner – bidrog säkerligen också till ett snabbt tillfrisknande. En annan historia återger berättelsen om en man som sköt av sin egna fot när han, enligt uppgift, siktade mot en ekorre – endast tolv timmar efter att hans skadeförsäkring hade aktiverats. Så det kan gå. Harford varvar elegant nationalekonomins mest aktuella frågeställningar – som fattigdom, frihandel och globalisering, och miljö – med mer brännande och "freaky" ämnen såsom prisdiskriminering, auktionsteori och asymmetrisk information. Jag har svårt att påstå att Harford någonsin är feg i sin analys eller sina ämnesval, men han sticker heller inte ut hakan särskilt långt. Kontroversiella påståenden garneras med humor och anekdoter och bemöts inte sällan med helgarderingar av typen "å andra sidan". Visst, det är lite mellanmjölk. Men den är ordentligt spetsad.

På samma mark där Harford trippar på tå, slår Landsburg upp dörrarna till en hel *freakshow*. Han frågar retoriskt vem som egentligen bryr sig om ren luft och argumenterar – faktiskt ganska övertygande – att de enda egentliga vinnarna måste vara markägare. Offentliga varor viftas bort som ett gigantiskt slöseri av skattebetalarnas resurser och miljöaktivism beskrivs som "ett potpurri av myter, vidskepelse och ritualer att likna vid den mest ökända religiösa fundamentalismen" (s 223). Men Landsburg är också imponerande vass. Pennan är flink och det finns få människor i världen som besitter Landsburgs ekonomteoretiska kunskap och pedagogiska briljans. I kapitlet "Telling Right from Wrong" argumenterar Landsburg övertygande om dygden av ett kvantitativt förhållningssätt till nytta. Han är märkbart trött på debattörer som, utan en sekunds eftertanke, kan påstå att vissa beslut genererar bättre utfall än andra och i samma andetag fnysa åt nationalekonomers benägenhet att diskutera önskvärdhet medelst nyttoanalys. Visst, vi kan lista de för- och nackdelar som politiska beslut för med sig, men så länge vi inte vet hur många fördelar som väger upp en nackdel så förblir vår analys tom. Med hjälp av några enkla exempel illustrerar Landsburg prisernas förträfflighet, innebörden av paretooptimalitet och knyter ihop säcken för att slutligen presentera det första välfärdsteoremet (eller "the invisible hand theorem", som han väljer att kalla det). Incitament är allt. Resten är marginalanteckningar. Trodde du verkligen att airbags och absbromsar ökar säkerhetsmedvetenheten i trafiken? Tänk igen. Byt ut styrstången mot ett spjut riktat mot förarens hjärta och trafiksäkerheten kommer att få en helt ny plats i prioriteringsordningen.

Men Landsburgs trotsiga och lite överlägsna ton kan också bli tröttsam. Visserligen saknar aldrig argumenten

stringens och logiken är pedagogisk och tydlig. Men läsaren lämnas ändå ofta med en eftersmak av att allt inte står riktigt rätt till. Låt mig ge ett exempel. I ett instruktivt kapitel försöker Harford – ja, *Harford* – ge en förklaring till pris-sättningen av kaffe i centrala London. En cappuccino kostar närmare tre pund trots att kaffeböner är en relativt billig produkt. Analysen kretsar i stället kring hyreskostnader och här tillgriper Harford en ricardiansk analys. Antag för enkelhetens skull att en individ står inför tre alternativ, som respektive genererar nytta A, B och C (där A är högre än B och B högre än C). Alternativen kan t ex representera en caféägares vinst (exklusive hyra) vid tre olika landområden med varierande säljpotential. Det attraktiva landområdet A blir snabbt fullt av entusiastiska caféägare och nytillkomna entreprenörer får nöja sig med att öppna caféer i område B. Och det är här analysen blir intressant. Om område B är tillräckligt stort för att inhysa den resterande mängden caféintressenter, agerar B *marginalområde*. Skillnaden i lokalhyra mellan det attraktiva A och marginalområde B är därför givet av $p_A = A - B$, vilket också reflekterar skillnaden i cappuccinopriser. Men den ricardianska analysen behöver inte stanna där; med ett ytterligare inflöde av caféentreprenörer så belamras även landområde B och förorten C agerar nu marginalområde. Samma ricardianska indifferensanalys avslöjar nu att hyran för en lokal i område A uppgår till $p_A = A - C$ och i B till $p_B = B - C$. Om löner och råvarupriser inte skiljer sig nämnvärt mellan områdena så kommer alltså en cappuccino att kosta p_A kronor mer i område A jämfört med område C och $(A - B)$ kronor mer jämfört med område B.

Harford kramar elegant varenda droppe ur Ricardos ramverk. Cafélokaler byts snabbt ut mot bostadsrätter och marginalområdena omvandlas till cyniska

slagträn i kampen om vinstfördelning. Londons grönområde ("green belt") ger visserligen ett naturskönt inslag i den hektiska storstaden, men agerar också som en bred kil mellan värdet av att bo i förorten (C) och mer centralt belägna boområden (A och B). Med hjälp av Ricardos verktygslåda och Harfords guidande pedagogik blir både intressekonflikter och *rent-seeking* självklara element i en modern marknadsekonomi. Fackföreningar, lärarlegitimationer och andra yrkescertifieringar beskrivs som krassa initiativ att resa ytterligare "grönområden" i syfte att vrida vinstfördelningen till en mer fördelaktig position. År 2001 fattade New York stad beslutet att inte upphandla polis- och brandkårsuniformer av företag där arbetarna inte hade "rimliga arbets- och löneförhållanden". Kanske var det en slump att resolutionen var utarbetad av UNITE ("Union of Needletrades, Industrial, and Textile Employees"), men Harford uttrycker en viss skepsis. Grönområden, konstaterar Harford, tenderar att existera där knappa resurser belönas.

Men det är just inom den ricardianska tankemodellen som Landsburg brister i nyans. I kapitlet "Who Cares If the Air Is Clean?" riktas bössan mot Goda IntentionerTM i allmänhet och miljöbevarande regleringar i synnerhet. Den generella slutsatsen är visserligen sund – vinster allokeras till innehavaren av knappa resurser – men *vem* som innehar dessa resurser är långt ifrån lika självklart som Landsburg vill göra gällande. I *Fabeln om två städer* beskrivs två boendalternativ: Stad A som har ren luft och rent vatten och stad B som är kraftigt förorenad av ett närliggande fabriksområde. Ricardos indifferensprincip avslöjar naturligtvis att invånarna är lika lyckligt boendes i endera av städerna, men också att hyran och livskvaliteten skiljer sig åt. I ett välment försök att förbättra boendesituationen i stad B röstar

därför kommunfullmäktige igenom en kraftfull reglering av fabriksutsläppen. Både luften och vattnet blir nu precis lika rena i båda städerna och Landsburg ställer sig frågan vem regleringen egentligen går till gagn. Trivialt! Om livskvaliteten i stad B ökar till samma nivå som i stad A, resonerar Landsburg, så kommer även hyran att öka till motsvarande nivå. Individerna lämnas indifferent, medan fastighetsägarna i stad B gnuggar händerna. Vägen till helvetet är kantad av goda intentioner.

Men vänta nu lite. Om stad B agerar *marginalområde* kommer faktiskt det precis motsatta att inträffa. Hyran i stad A kommer i stället att sjunka till B:s nivå och invånarna kan njuta av både renare luft och lägre boendekostnader. Nitlotten dras av fastighetsägarna i stad A. Men Landsburg antar implicit, och det här är han märkbart tyst om, att både stad A och B är inkvarterade till kapacitetsgränsen och att ett *alternativ C* – kanske valet att bo på gatan – agerar marginalområde. Landsburg bjuder ofta in läsaren till en fantastisk värld där myter krossas och nya insikter erbjuds. Men hans iver att provocera och ifrågasätta konventionell visdom leder emellanåt till en ohederlig argumentation som helt saknar nyans. Det är synd på så rara ärtor.

Den första upplagan av Landsburgs bok gavs ut 1993 och betraktas generellt som pionjären inom populärekonomin. Mycket har hänt sedan dess, men åren verkar ha behandlat litteraturen väl. Förutom de mer teoretiskt betonade böckerna som recenserats här, så spänner genren relativt disparata områden som ekonomisk historia (exempelvis Gregory Clarks *A Farewell To Alms*) till ekonometriskt orienterat underhållningsväld (jag tänker här främst på Steven Levitts *Freakonomics*). Substituerbarheten, vill jag påstå, är låg. Men även inom den ekonomisk-teoretiska populärlittera-

turen framstår ganska stora skillnader. Visst, Wheelan, Harford och Landsburg delar visserligen samma mål: Att med den ekonomiska teorins hjälp förstå världen lite bättre. Men de skiljer sig ändå distinkt från varandra. Wheelan är en ekonomisk slugger som med breda penseldrag drar upp en grov skiss över den kontemporära makroekonomin. Rytmen i boken är oerhört rapp och teoretiska idéer varvas med färgstarka och ofta personliga anekdoter. Trots det är boken lite svårsmält för en mindre initierad läsare; Wheelan lyckas aldrig riktigt tända gnistan på samma sätt som Harford, men håller i stället ny bensin på en redan befintlig glöd. Harford, i sin tur, håller en lugnare ton än Wheelan och är mer metodisk och strukturerad i sin framfart. Men Harford är också mer framgångsrik i sina försök att porträttera nationalekonomin som en spännande och viktig disciplin. En bättre och mer entusiasmerande introduktionstext till Nationalekonomi A är nog svår att hitta. I kontrast till både Wheelan och Harford så är Landsburg relativt smal i sin analys. Där Wheelan är en slugger är Landsburg en kirurg. Försiktigt mejslar han ut de intrikata detaljer som underliggande komplicerade ämnen som t ex spelteori, s k *mechanism design*, eller Arrows omöjlighetsteorem. Överlag är det ett fint hantverk, men Landsburgs önskan att provocera kan ibland få honom att skjuta bortanför målet. Boken håller generellt en mycket hög nivå, men den kan nog kännas aningen svårtillgänglig för den oinvigde.

Nationalekonomin har under de senaste tre åren brottats med allvarliga PR-problem. Ämnet beskrivs som idélös, obskyrt och verklighetsfrånvänt. Men det är en kritik som är svår att ta till sig i ljuset av den populärvetenskapliga litteraturen. Nationalekonomiska landvinningar återges med en enastående tydlighet och exemplifieras i både

spännande och relevanta sammanhang.
Popekonomi är ingen dyster vetenskap.
Marknaden talar sitt tydliga språk.

Pontus Rendahl

PhD i nationalekonomi, lektor vid University of Cambridge

REFERENSER

Clark, G (2007), *A Farewell to Alms: A Brief Economic History of the World*, Princeton University Press, New Jersey.

Levitt, S och S Dubner (2005), *Freakonomics: A Rogue Economist Explores the Hidden Side of Everything*, Allen Lane, London.